

МОВА ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В КОНТЕКСТІ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ВИМІРУ

У статті здійснюється аналіз тих аспектів художньо-мистецького знання, що розкривають особливості формування духовного розвитку особистості засобами театрального мистецтва. Наголошується, що особлива активізація свідомості художньою мовою мистецтва зумовлюється тим, що витвір театрального мистецтва відтворює дійсність, оцінює зображуване, прагнучи виявити його сутність.

Ключові слова: мистецтво, театральне мистецтво, художньо-образна мова, художньо-мистецьке знання.

У сучасному культурно-освітньому просторі людина розглядається через призму загальноетичних цінностей, орієнтованих на самобутність кожної неповторної особистості, водночас, критично-креативна парадигма освіти потребує високої професійної компетентності вчителя, що викладає дисципліни художньо-естетичного циклу, його готовності до педагогічного співробітництва і співтворчості зі своїми учнями. Театральне мистецтво дозволяє виділити „феномени” з „ноуменної” дійсності, а театральне дійство, де предметом є людина і дійсність, інтерпретує через систему художніх образів реалії сьогодення. Кожен вид мистецтва, з одного боку, спрямований на максимальне виявлення, посилення специфічних і неповторних художньо-мовних особливостей, з іншого – всі вони намагаються враховувати і використовувати досвід інших мистецтв, щоб розширити власні межі і можливості. Так тенденція до індивідуалізації доповнюється тенденцією до взаємодії і синтезу.

Вчені Л.Левчук [1], О.Оніщенко [1], Н.Миропольська [2] у змісті своїх праць поєднують теорію естетики та види мистецтва, розкривають генезис мистецтва і формування його видової та жанрової структури, характеризують художньо-образну мову мистецтва. Такі вчені як О.Рудницька [4], О.Семашко [5] висвітлюють зміст поняття “мистецтво” та розкривають сутність, особливості театрального мистецтва. Чимало вчених аналізують предмет мистецтва, художній образ, мову мистецтва, зміст і форму, характеризують видову специфіку мистецтва, розкривають творчий потенціал естетичного виховання: Л.Левчук [1], О.Оніщенко [1]; чинники детермінації художнього мислення аналізує Поліщук О.[3]; діалектику художнього сприйняття висвітлює О.Рудницька [4].

Метою статті є аналіз тих аспектів художньо-мистецького знання, що розкривають особливості формування духовного розвитку особистості засобами театрального мистецтва.

Відродження нашої духовності, повернення вічних культурних цінностей, національних традицій є метою українського духовного відродження, у здійсненні якої чимала роль належить мистецтву. І саме тому в контексті художньо-мистецької освіти ми маємо опановувати матеріал за інтегративною технологією, де учень, студент асоціативно запам'ятовує навчальну інформацію, котра є основою для створення певних асоціацій. Адже семіотична неоднорідність художньої інформації (Ю.Лотман) розвиває інтегративні механізми для умовно-адекватних перекладів з мови одного мистецтва на мову іншого, і відбувається, на думку Я.Данилюка, “креолізація мов”. Наприклад, візьмемо драму-феєрію Лесі Українки “Лісова пісня”. На сюжет цього шедеврального словесного мистецтва з’явився цілий ряд творів у живописі, графіці, балеті, музиці, кіно. Відомим є живописне полотно В.І.Касіяна “Лукаш і Мавка”, де зображена чудова картина весняного лісу, пробудження природи і світлих взаємин між Лукашем і Мавкою. Але мова графічного письма не може передати розгортання подій, динаміки, розвитку сюжетної лінії; на ньому – одна мить, хоч і дуже яскраво передана засобами графіки, і те ж саме можна сказати і про майстерно виконані живописні полотна М.Г.Дерегуса. Цікавішою і різнобарвнішою є мова балету М.А.Скорульського “Лісова пісня”, мова однойменного кінофільму Київської студії ім. Довженка та опера Д.Кирейка “Лісова пісня”. Те, що передано в балеті, кінофільмі, опері, підводить нас до висновку, що художня мова кожного виду мистецтва здатна найповніше відображати якісь одні сторони дійсності. Наприклад, балет може з великою силою і яскравістю передати динаміку окремих сцен, драматизм розвитку події, але мрії героїв, філософські роздуми, афористичні вислови донести до глядачів у всій їх глибині та складності для мистецтва балету значно складніше. Художня ж мова, звертаючись безпосередньо до уяви читача, здатна відтворити і рухи, і їх пластику, звуки, і психологію героя, його філософське світосприймання, тобто всю складність життя і людських почуттів у найрізноманітніших формах їх вияву. Саме в цьому специфіка і сила художнього малювання словом, у ньому величезні зображувальні можливості мови як матеріалу словесного мистецтва, саме тому художню літературу нерідко ще називають мистецтвом мистецтва. Особливо важливо для розуміння театрального мистецтва є дослідження образотворчого мистецтва, орнаменту, історії костюма, побуту та звичаїв, інші види мистецтв, зокрема музики, яка фіксує ритми часу. Мова мистецтва, залишаючись у “межах

потенційних можливостей, живлячись життєдайною силою національних традицій та духовних глибин конкретної історії, знаходячи реальність пластичних та змістовних форм, відразу стає надбанням загальнонаціональної культури” [1, 148]. Мистецтво – синкретичне в своїй основі, воно здавна виявляло дві протилежні тенденції: з одного боку – до диференціації, з іншого – до інтеграції. Художньо-естетичним фактором єднання, наприклад, в прадавніх обрядових іграх був ритм : його можна простежити в музиці, літературі, орнаментах, танці (по можливості, демонстрування відповідних моментів). Кожен вид мистецтва, з одного боку, спрямований на максимальне виявлення, посилення специфічних і неповторних художньо-мовних особливостей, з іншого – всі вони намагаються враховувати і використовувати досвід інших мистецтв, щоб розширити власні межі і можливості. Так, тенденція до індивідуалізації доповнюється тенденцією до взаємодії і синтезу. Принагідно можна згадати, що богослови християнського Середньовіччя виявили структурні закономірності універсуму, єдність естетичних принципів у феномені храму – образу світу, унікального синтезу краси і цілісності. Стародавня аналогія “спектр – октава” відродилась у теорії І. Ньютона, який відкрив спосіб розкладання світла на кольори (сім звуків, сім кольорів). Отже, культура – поняття цілісне, в ній види мистецтва існують у різних формах взаємозв’язків, які виражаються через специфіку кожного окремого виду. Тут варто згадати слова Антона Чехова, котрий наголошував, що “ніяке мистецтво і ніяка наука не може діяти так сильно і так вірно на людську душу, як сцена, недарма саме тому актор середньої величини користується в державі набагато більшою популярністю, ніж найкращий вчений чи художник. І ніяка публічна діяльність не може дати такої насолоди і задоволення, як сценічна” (“Скучная история”).

Театр як вид мистецтва завжди був невід’ємною частиною духовного самотворення нації, адже саме в театральному мистецтві узагальнюється досвід національних надбань, втілюються моральні якості народу та його духовні ідеали. Адже з поняттям духовності співвідноситься світоглядна позиція, яка детермінує культурний спосіб життя, констатує сутність культури як сферу загальнолюдських цінностей і у такий спосіб виступає критерієм справжнього людського поступу. Особлива активізація свідомості засобами мистецтва зумовлюється тим, що витвір театрального мистецтва відтворює дійсність, оцінює зображуване, прагнучи виявити його сутність. Така передача цінності буття не тільки збагачує реципієнта життєвим досвідом, але й спонукає його до ціннісного переживання, яке становить важливу складову світоглядної позиції. Мова мистецтва – це засіб виокремлення суттєвого у відносинах зі

світом та переведення його в інший – ідеальний простір, де воно відкривається рівнем досконалості як щодо змісту, так і способу виявлення. Сценічне мистецтво висловлюється як в просторі, так і в часі, і театр зв'язаний ще з безліччю видів мистецтва – архітектурою, живописом, скульптурою, музикою, піснею, танцем, а однією з особливостей театрального мистецтва є характер його чуттєвого сприйняття. Під впливом перегляду театральної вистави безпосередні почуття переходять в естетичні, етичні уявлення суб'єкта як ціннісний “акт осягнення світу та самопізнання власної ідеальної сутності” [4, 58]. Актори зі своїми репліками, роздумами ніби входять у наше “Я”, і ми відчуваємо весь світ у собі й себе в ньому, відбувається тотожність внутрішнього і зовнішнього – саме це і впливає на формування світогляду особистості. Відомий знавець театральної семіотики Еріка Фішер-Ліхтер зазначає : “ми повинні визнати, що театр не лише засіб трансляції п'єси та її теми. Театр виражає суспільство, у якому існує, через усі наявні культурні системи: живопис, музику, костюм, пластику, жестикуляцію, мову, архітектуру, коментарі і таке інше. Всі ці системи утворюють інтегральну частину культури в цілому, стають внеском до її норм і правил, виражають її знаки і значення. У широкому розумінні, театр залежить від особливостей функціонування і розвитку культурних систем, які він використовує” [6, 19-20]. Щоб повноцінно насолоджуватися скарбами культури, треба знати мистецьку мову. Музиці властива інтонаційно-образна мова, де основним елементом емоційного вираження є проінтонований звук, навколо якого кристалізуються всі інші художні засоби (ритм, темп, мелодія, гармонія, тембр). У зображувальних мистецтвах переважають різні елементи художньої мови: у графіці – лінія, у живопису – колір. Кінематограф має складну художню мову, оскільки поєднує засоби різних видів мистецтв – літератури, музики, образотворчого мистецтва. Театральне мистецтво є особливим суспільним механізмом залучення людей до певного способу життя, воно є складовим елементом життя людини, до того ж елементом “наскрізним”, тобто таким, що пронизує всі його сфери, і тому спілкування з ним прискорює адаптацію особи до нових соціально-економічних, культурних умов. Театр змінювався протягом століть, але залишився невід'ємною частиною в житті людей, без якої наше життя просто неможливо собі уявити. Реальний процес створення і функціонування театрального мистецтва здійснюється у специфічній сфері культури, що визначається як художня культура суспільства.

Сучасна соціокультурна ситуація України та світу, так чи інакше, екстраполюється на театральне мистецтво, тому неможливо розглядати сучасні театральні процеси відокремлено від реалій сьогодення. Исто-

рія людства є, насамперед, історією розвитку культури. Будь-яка нація є цікава культурою. Сильніша та нація у якій більш розвинена культура. Кожна культура, яка б вона не була унікальна, завжди має схожі ознаки з іншими видами культур. Ученими, що вивчають культуру, було створено різні класифікації видів мистецтва. За способом існування його поділяють на часові, просторові та просторово-часові види мистецтва невіддільно пов'язані між собою: музичний рух здійснюється не в абстрактному вакуумі – усі поняття гармонії і поліфонії неможливо уявити без осмислення просторових координат музичної вертикалі. Аналогічно в пластичних мистецтвах століттями спостерігається прагнення митців передати в статичному творі динаміку руху і часу. Художньо-мистецьке знання, культура в цілому – це контекст, у якому відбувається становлення особистості, а освіта, виховання є своєрідним витвором культури, її важливою сферою. Освіта, тим самим, виконує фундаментальну функцію – вводить особистість до світу культури на різних етапах її життя. Освіта є своєрідним шляхом оволодіння художньо-мистецького знання, зміст освіти – це не самі по собі знання, вміння, навички, а спрямованість їх на формування культури особистості. Враховуючи нові соціокультурні реалії, світова педагогічна думка шукає відповідних шляхів розвитку освіти, і тут бачимо тісний зв'язок з культурним процесом, з формуванням художньо-мистецьких знань, і все більшої актуальності набирає освіта в полікультурному просторі.

Неодмінною умовою методології художнього знання є вияв глибинного зв'язку між культурою і освітою, педагогікою та філософією, культурологією та іншими суміжними науковими знаннями. Театральне мистецтво є складовою частиною системи “символічних форм”, які здатні виконувати свою специфічну функцію за умови підтримки іншими мистецтвами, що разом виконують завдання духовного синтезу, дозволяють сформувати світоглядну культуру. Все це дозволяє здійснити духовно-світоглядну інтеграцію у змісті художньо-мистецьких знань, що здійснюється на основі спільного для всіх видів мистецтв тематизму, пов'язаного з відображенням у мистецтві різних аспектів життя та естетико-мистецтвознавчу інтеграцію, що здійснюється на основі введення споріднених для різних видів мистецтв понять і категорій – естетичних, художньо-мовних, жанрових, стильових у тематичне поле художньої культури.

1. Левчук Л.Т., Оніщенко О.І. Основи естетики : Навч. посіб. – 2-ге вид., стер. – К.: Вища школа, 2006. – 271с.

2. Мировпольська Н. Естетична логосфера школи // Мистецтво та освіта. – 1996. – № 2. – С. 7-11.

3. Поліщук О.П. Художнє мислення: естетико-культурологічний дискурс: монографія. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2007. – 208 с.

4. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.

5. Семашко О. М. Соціологія мистецтва: Навчальний посібник. – 2-ге вид. – Львів: “Магнолія Плюс”, 2006. – 244 с.

6. Fischer-Lichte Erika. Theatre and the Civilizing Process // Interpreting the Theatrical Past: Essays in the Historiography of Performance. – Iowa City: University of Iowa Press, 1989. – P. 19-20.

The analysis of the aspects of artistic knowledge that reveal the peculiarities of the formation of person's spiritual development through means of dramatic art is made in this article. It is stressed that peculiar intensification of human's mind by artistic language is caused by the fact that the work of dramatic art reproduces reality, assesses the represented and aims at revealing its basic nature.

Key words: art, dramatic art, artistic language, artistic knowledge.

УДК 883.3(09)”20” Д 57

Ірина ДМИТРІВ (Дрогобич)

ОБРАЗ БОГОМАТЕРІ У ТВОРЧОСТІ БОГДАНА-ІГОРЯ АНТОНИЧА

Стаття присвячена проблемі художньої рецепції образу Богоматері у творчості Б.-І. Антонича. У “Великій гармонії” особі Пресвятої Богородиці присвячені поезії “Salve Regina”, “Ave Maria”, “Mater Dolorosa”, “Mater Gloriosa”, у збірці “Три перстені” вміщено вірші “Різдво” і “Коляда”. Непохитна віра в Богородицю як у Царицю Неба і Землі, та передусім як у Матір і Заступницю, є, на думку Антонича, запорукою порятунку людини. Поетові було притаманно “апокрифізувати” образ Богородиці, адже його твори на богородичну тематику виразно виходять за межі релігійно-догматичного канону.

Ключові слова: Богородиця, образ, символ, молитва, поетика.

Творчість Богдана-Ігоря Антонича характеризується глибоким та оригінальним осмисленням тематики, проблематики й поетики Святого Письма і виокремлюється самобутніми рисами на тлі української модерної лірики. У його поезії по-новому зазвучали молитовні тони, у твори проникла християнська містика й філософія, широкого спектру набула проблема відношення людини до Бога, шукання його в усьому суцюзі. Поняття Божественного в розумінні Б.-І. Антонича втілює у собі філософський універсум пізнання – тут і світ природи з його музичними ритмами, і краса творчого диригування всесвітом, і духовний екстаз переживання ліричним героєм зустрічі з Богом.